

ցրուեցին արեւմտեան եւրոպայի զանտառն եր-
կինները: Ցիքանների առաջին յայտնութիւն եւ-
րոպայում, թուով՝ 300 մամբրդներ-թա-
թարների գեւ սեւ, իրան Ալիսին կոչշղու, կա-
տարուեց 1417 թօնի¹, ապիկին Ալիկիհայրի հայ
թագաւորութեան անկուռով քիւ յետու, և մէ՛տ
ոչ ծափերի միջոցով, յամենան գէպս, նրանց
մշնորդութեամբ են մտել հայ բառերը եւրո-
պական ցիքանների բարբառների մէջ²: Այս
պարագայի մէջ չի կարելի չը նշանարել մի ապա-
ցցաց եւս յօդուա ցիքանների զատերից կամ
զուտաերից ծագելու աեստութեան: Իրանց տի-
պով ու լեզուով ցիքանները պյափիսի մի խայ-
տարդէս պատկեր են ներկայացնում, որ Հայկի
թէ կարելի լինի նրանց ճագումը միտեկերպ բա-
ցարարութիւն: Խնչ ձեռով բացարեկներ նրանց ցեղա-
կան բարդ կազմը, անկասկած, այդ կարելի մէջ
չի կարելի հերթել այս հոսանքը, գոյցէ ամե-
նայն էականը, որ դալին էր արեւելքից: Այս
աեսահետից հնդկական կամ զատական աեսու-
թիւնը ամբողջովին ընդունելի է:

Թղթակից. Լ. Հիւսիսան

Ն. ԱԴՐԵՍ

የኢትዮ ዓይነት በዚያወጪ -

Օտար ազբիւրենքու կարեւորութիւնը մեր պատմութեան ուսումնասիրութեան համար ամէ-նուն յայտնի է: Ներէ չըլլային ասորեստանեան, Ծին պարսիկ, յայն եւ Հոռվեւ ական աղբիւր-ները, մեր ազգի Նախանձական պատմութիւնը մեզ համար պիտի ըլլար բորոքնին անծանօթ դաշտ մը: Հայ գրականութեան ստեղծումով մնիկ Հայ Նոյն փայ կը սկսի ամեն մեր պատմագրու-թիւնը, որով օտար աղբիւրենքու օժ անգակու-թիւնը այնքան անհրաժեշտ չ'ըլլար. բայց այսու ամենային դարձեալ շատ բան կը գտնենք արաբացի, բիւզանդացի ու պարսիկ Հեղինակ-ներու բոյ:

Հայոց թագաւորութեան կրօծանումէն
յետոյ, Տայ դրականութիւնը շատ անկեալ վի-
ճակի մը հասելով, Տայ պատմագրութիւնն ալ
անոր հետ կը նուազի: Այս պատմառով օտար

աղբիւրներու օժանդակութիւնը գնահատելի
բան մը կը դառնայ:

Այս անշվանութեան շրջանին, յատկապէս Տաճկական տիրապետութեան օրոյ՝ մեր երկիր պատմութիւնը, մանաւանդ մեր երկիր տիրապետութեան Համար Օսմանցոյ ու Պարսից մէջ տեղի ունեցող գարաւոր պատերազմներուն պատմութիւնը ուսումնահիրելու Համար անհրաժեշտ են մեզ Օսմանեան պատմագրիները:

Օգտուելվ նոր հրատարակութենէ մը¹,
որ համառօս գծերով կ'ամփոփէ Օսմանեան
գրականութեան պատմութիւնը սկիզբան մինչեւ
մեր օրերը, կը ջանամ ներխայացնել Հոռ ժդ.
ԺԵ, ժջ. եւ ժէ դարերուն թուրք պատմագիր-
ներու պարզական ցանկը: Ապագայ Հայ բա-
նակը ներուան կը մնայ պապտել այդ պատմա-
գրերու հատուները, հանել անազմէ Հայոց ու
Հայոստանի պատմութեան վերաբերել մա-
սերը եւ Հայերն թարգմանութեամբ մտաշելի
դարձնել Հայ ընթերցողներուն:

8ամկաց Ծնագոյն պատմիւն է Տէյին
եանշիք, որ ժի՞ դարու միակ պատմագիրն է։
Ասոր գործ բարենք քաղելով Աշըգ-փաշա-քատէ
Քրէլիք-Ե՛սմէտ, կազմած է իր Օսմանեան պատ-
մութիւնը։

ԺԵ Պարու միւս պատմիչներն են՝
ԱՀԱՅ ՏԱԿ († 1412), գրեց ՃՆԻԿԱՄԵ
Եւ ԱՐՄԱՆԻ ԱՇԽՎԱՀԻՐ պատմական գործերը,
որոնց մէջ կը պատճի ԱՆԼԹԱ ՊԱյազիս թ.ի
որդի ԱԽԵԼՅՈՒՄ ԵԶԼՎՈՒՀԻ Գոհները եւ Եղայր-
Ներուան հետո.

Աղջուն Ֆիրտուսի Պրուսացի, գրեց Սիւ-
լէյման-Նամէ եւ Շահնամէ, ի պատիւ պայա-
պատ Բ. հ.:

Մէջլանա Խորիս (Պիթլիսեցի քիւրտ,
† 1515), գրեղ պարսկերէն Օսմանեան պատ-

Паткановъ. жълтъ. № 24.

² **Франц-Лішкіфф** (42 248): „Если и не цатами, то во всякомъ случаѣ при итѣ посредничествѣ проникніи армянскія слова въ европейскія цыганскія нариція.

մութիւն մը, որ կը կոչուի Հէշթ-Պէհջիշթ (ուժը գրանտ):

Նէշթի, Նշանաւոր պատմիչ մ'է, գրած և ձի՛հաւ-Նիւմս, որ է Օսմանեան պատմութիւնը սկիզբն մինչեւ Սուլթան Պայազղիս թ:

ԺԶ գարու պատմշներն են:

Մուսթաֆա - Խան - Հայան Արևորդ († 1561), գրեց Մէկմէնայի թէվարին (Հաւաքանդայ Պատմութեանց, ապ. Պոլիս 1881):

Խօճա Սաստէտին էֆէնտի (1536—1599), հռչակաւոր է իր պատմական գործով՝ որ կը հողուի Թաթ-Խիթ-Թէվարիին (թաթ պատմութեանց) կամ սովորական աստենով խօճա Թաթիինի: Երկու հատոր Հոյակազ գործ մ'է՝ Հազար էջեւ աւելի, ապ. Պոլիս 1861, թաթարէնի Թարգմանուած Բատուի մեռով, հա. Ա. Վիկինս 1646, հա. թ. Մատորիս 1652: Կը պատմէ Օսմ. Թագաւորներուու, գիտուններու եւ կրօնագրներու կենաքը սկսեալ Օսմ. Գետութեան Հիմարիսութենէն:

Մուստաֆա - Խան - Ա.Հմէտ - Խան - Ապակէլ-Մէջա (Ալի էֆէնտի) († 1599), ունի չորս հատոր ընդարձակ պատմութիւն մը, որ ծանօթ է Ալի էֆէնտի Թաթիի անունով. առաջին Երկու հատորները ինչ արաբական պատմութիւնն են, իսկ երրորդ հատորն է՝ Թուրքերն ու Թաթարները (ապ. 1718), չորրորդ հատորը՝ Օսմանեան հարաբեկան պատմութիւնը եւ թուրք Երկիրը, (ապ. Պոլիս):

Քէմալ-Փաշա-Զատէ Շէնէտափի. Ա.Հմէտ († 1535), ունի Մշշաշի Նախատամարթին պատմութիւնը եւ Թաթիի Ալ-Օսման (Օսմ. Հարութեան պատմութիւն):

Միւլի-Հէնէտին Ջէմալի, ունի Ժամանակագրութիւն մը, զօր գերմաներէնի Թարգմանեց Jean Gaultier Spiegel.

Մինան Զավուշ, գրեց Խոցրէտին Պարպարուային ծովային պատերազմներու պատմութիւնը, ինչպէս նաև Սիւլէյման Ա.ի Նախատամարթիւնը (1542—1544):

Ա.Տմէտ Լութի փաշը († 1543), ունի 7 հատոր ընդարձակ Օսմանեան Պատմ. (ապ. Պոլիս 1791—1797, էջ 1663), որ կը պատմէ իր Ժամանակակից Դէպքերը:

Աէլանիքլի Սուլթանթափան էֆ. կը պատմէ Սուլթան Ահմէտի մահանքի առման պատմութիւնը՝ մինչեւ 1592 թիւը (ապ. Պոլիս 1781—1787):

Երկուրդական Հեղնակները († 1571), որ ունի Օսմ.

սուլթաններու պատմութիւն մը եւ քիւրտ բանաստեղծ Շիւրբի, որ երգեց Սէլիմ Ա.ի աշխարհական թիւնները:

Ծէ դարու պատմագրութիւնը կը բանայ Վէյսի էֆ. (1561—1627), որ ունի Ժամանակագրութիւն մը եւ Նդիտոսի աշխարհակալութեան պատմութիւնը, իր ամբողջական գործերը հրատարակուած են Պոլիս 1781: Իրմէ եաց կուգա Սուլդ-Զատէ, որ գրած է Օսմանեան Պատմութիւն մը սկիզբն մինչեւ 1644 թիւը. այս պատմութիւնը շատ յարգի է թուրքաց մէջ (տպ. Պոլիս 1819):

Յօսպա-Զատէի Ժամանակակից եւ Հիւսեւն վէճիչի, Հասան Խալիֆա, Միւնէմմիմ-Պաշի Շէյխ Ա.Տմէտ էֆ. եւ Մէհմէտ էֆ.: Շատ ընդարձակ է Միւնէմմիմ-Պաշիի պատմութիւնը, որ կը հօսուի Սահարֆ-Խէ-ախպար եւ գրուած է արաբերէն լեզուով, յետոյ Թարգմանուած Թուրքերէն՝ Ա.Տմէտ Կէտիմ էֆ.ի ձեռքով (Պոլիս 1780, 3 հա.): Կը նդգրիկէ ամբողջ Խւլամական աշխարհը: Այսպէս է նաև Մէհմէտ էֆէնտի պատմութիւնը (Միւրաթի քեսնաթի), որ կը հօսուի մինչեւ Սիւլէյման թիւնը (1524):

Ծէ դարուն ծաղկող միւս պատմիներն են: Ֆէշիլի իսրահիմ էֆ. ունի Երկհատոր Օսմ. Պատմութիւն մը, որ կը սիս 1524էն եւ կը հօսուի մինչեւ 1640 թիւը (տպ. Պոլիս 1811—4):

Կանաւոր Հեղինակ է Քեամիկ-Զէլէկի Համբ-Գալֆա (1592—1656), որ ունի "Թագ-Վիմի թէվարին", այս է Ընդհանուր Պատմութիւն, ակսեալ մարդարէն մինչեւ իր օքբըը: "Օսմանեան Ժամանակակից Պատմութիւն", որ կը պատմէ 1592—1654 տեղի ունեցած գէպքերը (2 հա. Պոլիս 1787—7), "Օսմանեան կայուրթեան ծովային պատերազմի Պատմութիւնը" (- ապ. 1781, թ. ապ. 1793) եւ շատ յարգի գործ մը՝ "Ճիշճանիւման", որ է Թուրքից ընդարձակ աշխարհագրութիւնը (Պոլիս 1780):

Երւուուփ Նապի (1630—1712), ունի Թաթիի Գամանչա (Կամենիցի առման Պատմութիւնը՝ 1672 թուի):

Նասուհ-Փաշա-Զատէ († 1670ի մօտ) գրած Ապտի Փաշայի "Օսմ. Կայսրութեան աճ-ման ու զարգացման Պատմութիւնը":

Մուսթաֆա Նախիմ († 1715) Թուրք պատմագրիներու մէջ իր ունի եւ պատմութեան գեղեցկութեամբ առաջնակարգ տեղն ունի. գրած է վեց հատոր Օսմանեան Պատմութիւն

մը, որ շարունակութիւնն է Ալեքսանդրի Պուստափառ է Քիչնարի պատմութեան միջեւ 1660 թուականը (տպ. Պոլիս 1281—3) եւ որուն շարունակութիւնն ալ ունի Մէջէմետ Ռուշիս էք. (+ 1734) Հացաներով միջեւ 1722:

Նըրիորդական նշանակութիւն ունի Տէֆ-
Բէրտար Մէջէմմետ փաշը (1650—1704) եւ
Հասան-Եղիշ Զատէ († 1636), որ Խօճա Սահա-
մետախին էֆանսիի պատուի թիւնը համառուած
է, չարունակիլիք եւ աւելցնելով նաև Աէմի-
ր, Ռուբատ Գ., Մէջէմմետ Գ. եւ Աէմետ Ա.
առյօթաներոց պատուի թիւնը:

Ժէ գարուն ապրոլ Նշանաւոր Հեղինակ
մ'է նաեւ Էվլիյա Եւլիպի, որ զանազան ար-
շաւանքներու եւ գեսպանութեանց պատճառով
այցիլց Ընտօնու, Դամասկոս, Միջագետք,
Իրիմ, Եդինոսոս, Պարսկաստան, Բութիլ եւ
Երևանու քրեց իր այս Տանապահք Հորդու-
թեանց ընդուռակ պատօնութիւնը. Թարգմա-
նուած է նաև Joseph v. Hammerի ձեռքով
(Լուսոն, 1834, 2 համ.):

Հոսկ-Հայկիքնամի. 1 Մարտ 1912:

3. CONCLUSION

11 9 4 11 8 6 1

II. 311406

0240616 411064068
(C-1-1-1-1-1-1-1-1-1)

3

Ե. ՀՈԳԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

1872—1874.

Մըսըրըլ Անտոն Փէջ Ատենապետ
 Թնակըն Բռուզանդ
 Հըրած Գրիգոր
 Ասկէրեան Նըթին
 Արդար Յովսէփ
 Ասանտալծեան (Գալքաքճը) Գրիգոր
 Թօլյաշեան Անտոն
 Հօսան Պողոս
 Սարբան (Քէրէցին) Արթին
 Տավութ Պետրոս
 Քէօմիւրծնան Գէորգ
 Աստուա Յովհաննին

Հոգաբարձութիւն հ փետեան Անտոն Սղան
Ներքին Ցեսուշ կարդելէ ետքը՝ կը փութայ
Նորէն բանալ Ցաղկրետեան վարժարանը Ազգա-
տասակէր Եղայրութեան կենսական օգնութիւնն
Ներքին Տնօրին, որում Տամար սփորութիւնն
իւղած էր աւել ամաց առաջնի որերը
Ս. Ցաղկրայ մատարն մէջ յիշեալ Եղայրու-
թեան Խնչցեցը Համար թիւ պատարգադ եւ
Հոգէ հանգստեան պաշտօն մատոցանել, ինչպէ
յայտ է Հետեւեալ Տրատարակութիւններ:

Մահք Յուլիսին պիրինից պազր կիւնիք
Աղքատասու Եղայութիւնաւուն տարբե-
գունան այշեն Խթ պազրը զմազ իւն Բան-
կաթիւն Քենաչի Ս Յանոր մատուրուն առ-
հաթ իւն պաշուոք քարելքընաւ Եղայութիւնին
Կէցքնունին բանի իւնն թիւ պատրաբ վէ
պաշուոք զմազ առանձիւթեն իւն օլունար
(ՄՃ. ՀՀ. Թիւ 396):

Բաց աստիճանութիւնն ի քաջա-
լերութիւն Աշխատանոցի Նշանը բութեան 1873
Ապրիլ 29 անոր գործադիր մարմանն առջեւ
տալու պայմանական Յակոբեան վարժարանին սա-
նոց եռամասայ Հարցաքննիւններին մը պատրաս-
տել կու տայ, բայց Մըսքըլը Պողոս Ուկինին մահը-
վելոյ Հասնելով՝ կը յետաձգուի, ինչպատճեն Նաեւ
աղքատաց ամսական օղորմեթեանց բաշխումը,
մասնաւնդ թէ մշնդիւնուրապէս կը հափա-
ռուի, որ այս տաեն 2904ն 60 մայն մահաց էր:

Միեւնոյն տարրւան մէջ Յանիս Հ Ա. Յա-
կոպյա մատրան մէջ զիս թ. Քահանայագետին
Գահակալութեան ՀԵ երրորդ տարբերածին առ-
թի գոհաբանակա աղօթքներ կը մատուցուին,
և Հոգաբարձութիւնը կը փոխաց Հեռագրաւ
աշխատորել Ա. Հայրը, որ իր արտաքին գործոց
պաշտօնէն միջցաւ կը պատասխանէ Հեռա-
պաւ

Roma Constantinopoli

16 Giugno ora 3.50 sera 1873

I vostri auguri graditi al Santo Padre,
con piena soddisfazione v'imparte l'apostolica Benedizione.

Antonelli

Թարգմանութիւն

26. Հնորհաւորսթիւները հաճոյացան
Ա. Հօր, թ գոհութեամբ կը բաշխէ 26դի Առա-
քելական օրհնութիւն

Επίσημη Επιτροπή (Επίτροπος Εθνικής Ανάπτυξης και Κοινωνικής Ανανέωσης, 386).

Այս եզրայրակիւնը որ 1884ին հաստառակած է, նպատակ ուներ աշքատ տղայսց կարդալ գրել և արժենատ սովորենալ: